Aurelia Carpov
ORCID: https//orcid.org/0009-0004-4507-5329

Ansamblul conacului Bogdan din Cuhureştii de Sus: cercetare istorică, arhitecturală şi dendrologică

DOI: https://doi.org/10.52603/arta.2025.33-1.03

Rezumat

Ansamblul conacului Bogdan din Cuhureştii de Sus: cercetare istorică, arhitecturală şi dendrologică

Situat în pitorescul ţinut al Cuhureştilor de Sus, conacul familiei Bogdan reprezintă o piesă valoroasă în mozaicul arhitecturii rezidenţiale boiereşti din nordul Basarabiei. Ridicat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, acest ansamblu de edificii îmbină tendinţe avangardiste ale istoricismului cu influenţe neoclasice, reflectând gusturile estetice ale elitei rurale de la cumpăna dintre secole. Importanţa sa rezidă nu doar în expresia arhitecturală, ci şi în rolul pe care l-a jucat în configurarea identităţii culturale şi economice a regiunii. Într-un context marcat de transformări socio-politice şi de interferenţe culturale, conacul Bogdan devine un martor tăcut al evoluţiei spaţiului rural moldovenesc. Prezentul studiu îşi propune să investigheze geneza, configuraţia spaţială şi destinele istorice ale acestui ansamblu, contribuind astfel la recuperarea memoriei sale arhitecturale şi la încadrarea sa în discursul patrimoniului regional.

Cuvinte cheie: conac, curte boierească, reşedinţă nobiliară, familia Bogdan, satul Cuhureştii de Sus, parc, releveu.

Summary

The Bogdan Manor Ensemble in Cuhureştii de Sus: Historical, Architectural, and Dendrological Research

Located in the picturesque region of Cuhureştii de Sus, the Bogdan family manor is a valuable piece in the mosaic of boyar residential architecture in northern Bessarabia. Built in the second half of the 19th century, this edifice combines the avant-garde tendencies of historicism with neoclassical influences, reflecting the aesthetic preferences of the rural elite at the turn of the century. Its significance lies not only in its architectural expression but also in the role it played in shaping the cultural and economic identity of the region. In a context marked by socio-political transformations and cultural exchanges, the Bogdan manor stands as a silent witness to the evolution of the Moldovan rural landscape. This study aims to explore the genesis, spatial configuration, and historical trajectory of this ensemble, thereby contributing to the recovery of its architectural memory and to its integration into the regional heritage discourse.

Keywords: manor, boyar estate, noble residence, the Bogdan family, the village of Cuhureştii de Sus, park, survey plan.

În nordul Republicii Moldova, în ţinutul Soroca, pe un teritoriu marcat de străvechi trasee de comunicaţie şi de un relief blând, se conturează o aşezare cu rădăcini adânci în istoria medievală a regiunii: satul Cuhareuţi, cunoscut astăzi sub denumirea de Cuhureşti. Prima menţiune documentară a acestei localităţi datează din 20 decembrie 1437, când apare în acte ca proprietate a lui Mihail de la Dorohoi [1, p. 465]. De-a lungul secolelor, moşia a fost transmisă prin succesiuni şi alianţe matrimoniale, dintr-o familie boierească în alta — Vartic, Carp-Rusu, Ruset, Meleghi şi, în cele din urmă, Bogdan — reflectând astfel dinamica socială şi structura proprietăţii funciare din Moldova premodernă. Transformările teritoriale din secolul al XVIII-lea au condus la divizarea moşiei în două entităţi distincte: Cuhureştii de Sus şi Cuhureştii de Jos [2, p. 465], ambele localităţi aflate astăzi în componenţa raionului Floreşti.

Pe fundalul acestor evoluţii istorice şi genealogice se ridică, la Cuhureştii de Sus, conacul familiei Bogdan — o reşedinţă rurală care păstrează în zidirile sale ecouri ale prestigiului boieresc, ale gustului arhitectural al epocii şi ale specificului local (Fig.1). Studiul de faţă urmăreşte să contextualizeze apariţia acestui edificiu în peisajul soci-

al și arhitectural al regiunii, propunând o lectură atentă a formelor, funcţiilor și memoriei sale culturale.

Prima menţiune despre conacul din Cuhureștii de Sus datează din 1861, în documentele moșiei deţinute în coproprietate de Ioan Bogdan și fraţii Nicolae și Afanasie Meleghi, care, cel mai probabil, au fost și constructorii acestuia [3]. Cele două familii au administrat împreună Cuhureștii de Sus până în anii 80 ai secolului al XIX-lea.

La acea vreme, curtea boierească cuprindea conacul, două pivnițe, o distilerie, livezi de pomi fructiferi și grădini extinse. Moșia includea 164 de familii de ţărani care, pe lângă cultivarea cerealelor și pomicultură, se ocupau cu diverse meșteșuguri precum tâmplărie, rotărie și pietrărie. Despre bunăstarea relativă a ţăranilor se poate deduce din salariile decente plătite de moșier: 30 de copeici pe zi, până la 6 ruble pe lună și până la 30 de ruble pe an; în timpul secerișului, salariul era dublu, în timp ce preţul cărnii nu depășea 7 copeici pe livră. Toate gospodăriile ţărănești au fost dotate de moșier cu teren arabil în suprafaţă totală de 602 fălci.

În imediata apropiere a conacului a fost construită biserica de piatră cu hramul „Sfinţii Arhangheli Mihail și Gavriil", a cărei finalizare, în anul 1874, a fost atestată de arhitectul gubernial Alexandr Peske [4] și de preotul Feodor Homiţki [5, 6]. Pe acest loc a existat anterior o altă biserică cu hramul Sfântul Arhanghel Mihail, în care a fost botezat Ioan Bogdan la 28 octombrie 1816 [7, p. 161]. Aceasta a fost reparată în perioada 1849–1850, înainte de a fi înlocuită cu cea din piatră. Noua biserică a rămas în picioare până în anii 1960, când a fost demolată în contextul politicilor antireligioase promovate de regimul sovietic.

Conform documentului „Situaţie a pădurilor din judeţul Soroca" din anii 1888–1889, nobilul Ioan Bogdan era consemnat ca fiind unicul proprietar al moșiei din Cuhureștii de Sus, care cuprindea, pe lângă alte terenuri, și 408 desetine de pădure (aproximativ 446 hectare) [8]. În discuţiile cu bătrânii satului, s-a aflat că memoria colectivă păstrează amintiri despre primul său proprietar, Ioan Bogdan, ca un om educat și receptiv, bun gospodar și constructor al primei biserici de piatră.

Începând din 1884, familia Meleghi, stabilită la Răduleni (judeţul Soroca) și la Iași, a început să-și vândă părţile de moșie către Vasile Bogdan, fiul lui Ioan Bogdan și al Ecaterinei Străjescu [1, pag. 466]. Prin aceste achiziţii succesive, în perioada 1898–1899, Vasile Bogdan a devenit unicul proprietar al moșiei [9].

Născut la 1 ianuarie 1859, Vasile Bogdan a fost ultimul descendent masculin al vechii familii nobiliare Bogdan din Basarabia. După absolvirea în anul 1878 a celor șase clase ale Școlii Reale din Chișinău, el și-a început cariera publică în calitate de judecător de pace onorific în circumscripţia Soroca, funcţie în care a activat timp de 15 ani, între 1884 și 1899.

Pentru serviciul său devotat, Vasile Bogdan a fost decorat cu Ordinul Sfântului Stanislav de gradul al II-lea. Ulterior, între 1899 și 1909, a fost ales de către Adunarea Nobiliară din Basarabia în funcţia de Mareșal (Șef) al Nobilimii judeţului Soroca. La finalul celor 11 ani de mandat, în semn de recunoaștere pentru activitatea sa, a fost avansat la rangul de Consilier de Stat și a primit Ordinul Sfântului Vladimir de gradul al IV-lea [10].

În perioada în care a administrat moșiile familiei, Vasile Bogdan s-a afirmat drept unul dintre cei mai influenţi și prosperi moșieri din Basarabia. Potrivit listei nobililor moștenitori și personali, proprietari de bunuri imobile din judeţul Soroca, întocmită în anul 1902, el deţinea vaste proprietăţi funciare în localităţile Cuhureștii de Sus și de Jos, Năpadova, Suflineţ, Parcani, Pripiceni (Dubna), Racovăţ și Teleșeuca. Suprafaţa totală a acestor moșii însuma 4.900 desetine, echivalentul a aproximativ 5.353 hectare [11]. Pe lângă domeniile sale rurale din Basarabia, Vasile Bogdan deţinea și importante proprietăţi la Odesa, printre care se numărau o fabrică de drojdii și distilare a spirtului, precum și trei terenuri. Această diversificare a averii sale, care combina exploatarea agricolă cu investiţii industriale și imobiliare urbane, reflectă nu doar întinderea considerabilă a patrimoniului deţinut, ci și spiritul întreprinzător al nobilului basarabean.

Vasile Bogdan s-a remarcat nu doar prin administrarea moșiei sale, ci și printr-o viziune progresistă asupra dezvoltării locale, manifestată prin susţinerea educaţiei și a formării profesionale în comunităţile rurale. Conștient de importanţa instruirii elementare și a deprinderilor practice pentru populaţia ţărănească, el a sprijinit activ înfiinţarea și modernizarea instituţiilor de învăţământ de pe domeniile sale. Astfel, în anul 1886, la Cuhureștii de Sus a fost deschisă o școală primară de zemstvă, dotată cu o clasă de meserii – iniţiativă menită să îmbine educaţia generală cu pregătirea tehnică, răspunzând nevoilor economice

ale satului. Zece ani mai târziu, în 1896, o instituţie similară a fost înfiinţată şi la Cuhureştii de Jos, contribuind la consolidarea unei reţele educaţionale rurale moderne. Aceste demersuri subliniază rolul său de promotor al înnoirii sociale şi al emancipării prin cultură într-o Moldovă aflată sub administraţie ţaristă.

În primele decenii ale secolului XX, sub administraţia nobilului Vasile Bogdan, în Cuhureştii de Sus au fost iniţiate şi susţinute multiple proiecte educaţionale şi de dezvoltare comunitară. Astfel, în anul 1905 a fost construită o nouă clădire pentru școala primară din localitate, menită să răspundă nevoilor crescânde ale comunităţii şi să ofere condiţii mai bune de studiu pentru copiii satului. Doi ani mai târziu, în 1907, a fost deschisă o școală populară judeţeană cu secţie de meserii, frecventată de 73 de elevi — instituţie cu caracter practic, care își propunea să formeze tineri calificaţi în meșteșuguri utile vieţii rurale. În acelaşi an, a fost înfiinţată și o școală parohială de zi, destinată unui număr de aproximativ 200 de copii, care combina instruirea religioasă cu elemente de educaţie primară, contribuind astfel la creșterea nivelului de alfabetizare în rândul populaţiei tinere. Aceste iniţiative evidenţiază implicarea directă a lui Vasile Bogdan în promovarea educaţiei și în modernizarea vieţii satului, într-o perioadă marcată de transformări sociale și economice în Basarabia aflată sub administraţie ţaristă. [1, p. 467].

În aceeaşi perioadă, populaţia satului Cuhureştii de Sus era în continuă creștere. Conform *Dicţionarului geografic al Basarabiei* publicat în 1904, satul avea 1.072 de locuitori, organizaţi în 159 de gospodării ţărănești, iar turma de bovine număra 721 de capete [12]. Deși în surse sunt menţionate drept gospodării ţărănești, documentele și tradiţia locală indică faptul că o parte semnificativă a locuitorilor erau consideraţi răzeși – ţărani liberi, proprietari de pământ, ale căror drepturi de proprietate erau recunoscute și transmise ereditar. În măsura în care aceste gospodării nu se aflau sub regimul de arendă sau subordonare faţă de o moșie boierească, este posibil ca pământurile deţinute de locuitori să fi făcut parte dintr-o răzeșie locală sau să fi fost obţinute prin împroprietăriri anterioare.

Până în anul 1907, populaţia satului ajunsese la 1.327 de persoane, iar dezvoltarea localităţii a continuat într-un ritm susţinut [13]. Astfel, în anul 1910, numărul gospodăriilor crescuse la 229, iar suprafaţa totală a terenurilor aflate în posesia acestora era de 224 desetine (aproximativ 245 hectare) [14]. În acest context, este important de clarificat dacă aceste terenuri reprezentau o răzeșie colectivă sau erau deţinute în proprietate individuală, distinctă de moșia boierească a familiei Bogdan.

Pe lângă dezvoltarea educaţională, în timpul administraţiei lui Vasile Bogdan au fost construite o moară sistematică cu aburi, un ambulatoriu și alte edificii publice, unele dintre acestea fiind încă păstrate. De asemenea, drumurile principale ale moșiei au fost pietruite, facilitând accesul și schimburile comerciale în regiune.

Prin activitatea sa administrativă, filantropică și economică, Vasile Bogdan a lăsat o amprentă puternică asupra Cuhureștilor de Sus și a întregii regiuni, fiind considerat un exemplu de patriotism local și spirit gospodăresc.

După decesul lui Vasile Bogdan, survenit la 28 februarie 1912, moșiile Năpadova, Cuhureștii de Sus și de Jos, precum și Suflineţ, cu o suprafaţă totală de 3.416 desetine, au trecut în proprietatea surorii sale mai mici, nobila moștenitoare Alexandra Ivanovna Pommer [15, 16]. Aceasta era căsătorită, încă din 1881, cu Andrei Iakovlevici Pommer — un influent finanţist de origine franceză, născut în 1851 la Odesa, care a avut o carieră remarcabilă în cadrul Băncii Ruse pentru Comerţ Exterior, atât în Odesa, cât și la Sankt Petersburg. La scurt timp după intrarea în proprietatea moșiilor, la 7 aprilie 1912, Andrei Pommer a decedat, ceea ce a făcut ca întreaga administrare a proprietăţilor să revină Alexandrei.

Familia Pommer s-a remarcat în Basarabia prin iniţiativele sale culturale și peisagistice, cea mai notabilă fiind crearea parcului dendrologic de la Ţaul, considerat cel mai mare din Republica Moldova, cu o suprafaţă de 64,6 hectare. Amenajarea acestui parc a fost încredinţată renumitului arhitect peisagist Ippolit Vladislavski-Padalko, născut în Cetatea Albă (Akkerman în perioada Rusiei ţariste). A absolvit liceul la Chișinău și ulterior s-a înscris la Școala de Horticultură din Odesa, unde și-a format baza profesională în domeniul peisagisticii.

În contextul moștenirii moșiei din Cuhureștii de Sus, este posibil ca familia Pommer să fi dorit să aplice aceeași viziune peisagistică și aici. Deși parcul de la conacul din Cuhureștii de Sus este mai modest ca dimensiuni comparativ cu cel de la Ţaul, există indicii că a beneficiat de expertiza aceluiași arhitect peisagist, Vladislavski-Padalko.

Acesta era cunoscut pentru capacitatea sa de a adapta designul peisagistic la specificul fiecărui loc, integrând armonios elemente naturale și arhitecturale.

Astfel, influenţa familiei Pommer și colaborarea cu Vladislavski-Padalko au contribuit semnificativ la dezvoltarea peisagistică a regiunii, lăsând în urmă parcuri care îmbină estetica cu funcţionalitatea și care continuă să fie apreciate pentru valoarea lor culturală și istorică.

În anul 1921, moșia Alexandrei Pommer, compusă dintr-un teren de 10 desetine și o pădure de 360 de hectare, a fost expropriată de Comitetul Agrar „Casa Noastră" din România [17]. Potrivit actului de expropriere din 16 martie 1921 [18], conacul a fost transferat integral în proprietatea comunităţii bisericești locale. O importanţă aparte o are planul din anul 1922, care indică limitele fostei moșii a Alexandrei Pommer din Cuhureștii de Sus [19]. Exproprierea pădurii a fost confirmată ulterior printr-un document oficial datat 1926 [20], ceea ce reflectă complexitatea și durata procesului de redistribuire a proprietăţilor funciare în perioada interbelică.

Transformările survenite în statutul juridic al moșiei au influenţat direct și funcţiunea clădirilor conacului. Potrivit mărturiilor locale, în anii '30 ai secolului XX, în clădirea principală a conacului au fost cazaţi soldaţi, ceea ce indică utilizarea spaţiului în scopuri militare sau administrative, probabil în contextul tensiunilor politice și al pregătirilor militare din perioada interbelică. După cel de-al Doilea Război Mondial, clădirea și-a schimbat din nou destinaţia, devenind sediul școlii medii din Cuhureștii de Sus — fapt ce atestă continuitatea funcţională a edificiului și integrarea sa în viaţa comunităţii locale.

Aceste transformări succesive reflectă nu doar modificările regimului de proprietate, ci și adaptabilitatea conacului la noile realităţi sociale și politice ale secolului XX — o evoluţie care merită analizată în detaliu în capitolul următor, dedicat destinului conacului în perioada postbelică.

CARACTERISTICILE ARHITECTURALE, PLANIMETRICE ȘI DENDROLOGICE ALE COMPONENTELOR ANSAMBLULUI CONACULUI FAMILIEI BOGDAN

Ansamblul conacului familiei Bogdan din Cuhureștii de Sus reprezintă un exemplu valoros de reşedinţă boierească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, păstrat într-o configuraţie aproape integrală. Amplasat în actualul centru al localităţii, pe un versant nordic, domeniul ocupă o suprafaţă de aproximativ un hectar și reflectă atât coerenţa arhitecturală, cât și integrarea armonioasă în peisajul natural specific epocii.

Delimitat de drumuri dinspre nord și est, ansamblul se învecinează la vest cu terenurile fostei școli de mecanizare și cu construcţii cu funcţiuni comerciale, iar spre sud este mărginit de o zonă de protecţie cu pădure naturală – un element de valoare ecologică și peisagistică, caracteristic grădinilor de moșie de la începutul secolului XX.

Din componenţa ansamblului fac parte: clădirea principală a conacului – casa boierească, hambarul (utilizat și drept cramă), două pivniţe, moara sistematică cu aburi, fosta școală de zemstvă cu clasă de meserii, fosta școală profesională, precum și complexul bisericesc alcătuit din Biserica Sfânta Treime și turnul-clopotniţă, care servește și drept poartă de acces pe latura estică a proprietăţii. În această configuraţie, parcul contribuie la valoarea compoziţională a întregului sit, oferind un cadru natural ordonat, cu elemente dendrologice ce accentuează caracterul reprezentativ al reşedinţei boiereşti.

CLĂDIREA PRINCIPALĂ A CONACULUI – CASA BOIEREASCĂ constituie un exemplu remarcabil și rar întâlnit în peisajul arhitectural al Basarabiei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aceasta ilustrează orientarea historicistă a arhitecturii rezidenţiale din epocă, reflectând totodată aspiraţiile modernizatoare ale elitei locale și dorinţa de afirmare a unui statut social distinct. În asociere cu celelalte edificii de epocă păstrate în perimetrul conacului, casa boierească contribuie esenţial la definirea identităţii istorice și culturale a centrului actual al localităţii.

Compoziţia volumetrică a clădirii, realizată din piatră și având un singur nivel, reflectă clar orientarea naţional-romantică specifică conacelor din această regiune. Direcţia stilistică abordată se remarcă prin soluţii spaţiale adaptate specificului local, atât în ceea ce privește modul de viaţă, cât și condiţiile climatice.

Caracterul pitoresc și expresivitatea arhitecturală sunt redate prin fragmentarea planimetriei și prin integrarea unor elemente precum logii, galerii și terase deschise, care contribuie la diversificarea plasticii volumetrice și la o integrare armonioasă în peisajul rural. Clădirea este amplasată în partea inferioară a parcului, la o distanţă considerabilă de carosabil, cu faţada nordică orientată către acesta. Faţada principală (Fig. 2, 2a) este

articulată de o terasă amplă, flancată de o proeminenţă a clădirii și de un foișor astăzi dispărut. Accesul se realizează prin două scări, dispuse pe laturile nordică și estică.

Intrarea principală este accentuată de un portic din lemn susţinut de opt coloane, element arhitectural decorat cu sculpturi artistice în lemn, vizibile pe căpriori, stâlpi, pilaştri și console. Această intervenţie conferă ansamblului un caracter estetic deosebit. Faţada sudică (Fig.3, 3a), orientată către parc, include o a doua intrare; în perioada sovietică, acest corp a fost adaptat pentru a găzdui bucătăria școlii și sala de mese. Faţada estică (Fig. 4, 4a), mai simplă, include o terasă unde se afla cândva foișorul, în timp ce faţada vestică (Fig.5, 5a) integrează un portic fals sub acoperiș piramidal și fronton cu console sculptate, pereţii fiind dispuși în planuri diferite, creând o mică terasă de tranziţie. Acoperișul de tip „hipped" (în patru ape) oferă protecţie eficientă și este însoţit de o mansardă iluminată printr-o fereastră amplasată în fronton, decorat în "stil" *fachwerk*.

Planul clădirii este aproape rectangular, dar tinde spre asimetrie (Fig.6). Compoziţia pune accent pe solemnitate și pe o zonificare funcţională clară, cu o conexiune pronunţată între spaţiul interior și grădina de pe latura sudică. Elementul central este o anfiladă de saloane reprezentative, dispuse de-a lungul faţadelor nordice și sudice, conectate la galerii și terase. Zona rezidenţială, amplasată spre vest, avea o intrare separată printr-o logie, iar sufrageria și bufetul închideau anfilada spre est. Bucătăria era, cel mai probabil, amplasată într-o construcţie separată, azi dispărută. O seră cu plante decorative era amenajată în galeria sudică, servind drept grădină de iarnă.

Decoraţia faţadelor combină în mod armonios tencuiala, piatra naturală și lemnul sculptat. Ornamentica din lemn, remarcabilă prin sinteza elementelor neogotice și ale sculpturii tradiţionale, este vizibilă în consolele ce susţin streașina extinsă, imitând structura de tip fachwerk.

Din păcate, decorul interior original al casei principale a conacului boieresc din Cuhureștii de Sus nu s-a păstrat, deși acesta ar fi oferit o imagine valoroasă a vieţii cotidiene într-o locuinţă de rang înalt – un aspect care continuă să trezească un interes aparte. Singura sursă care ne permite astăzi să reconstituim, fie și imaginar, atmosfera de odinioară este inventarul averii boierului Vasile Bogdan, întocmit în urma decesului acestuia la vârsta de 53 de ani.

Graţie eforturilor lui Silviu Andrieș-Tabac, Heraldistul de Stat al Republicii Moldova, originar din Cuhureștii de Sus, au fost recuperate copii ale dosarului de inventariere, păstrat la Arhiva Istorică de Stat din Sankt Petersburg, fosta capitală a Imperiului Rus. Acest dosar cuprinde mai multe documente, printre care două inventare de tutelă – unul privind averea mobilă, început la 1 martie 1912 și cuprinzând 577 de titluri pe 32 de pagini, iar celălalt referitor la averea imobilă, început la 5 martie, conţinând 97 de titluri pe 12 pagini [1]. Aceste catastife constituie o sursă documentară preţioasă, dezvăluind detalii despre mobilierul utilizat, tipurile de covoare, iluminatul încăperilor și multe alte elemente de ambient, astăzi pierdute în contextul distrugerii aproape totale a conacelor boiereşti din Basarabia.

La Cuhureștii de Sus, edificiul principal al conacului s-a transformat într-o clădire profund alterată, ireversibil modificată: lipsesc cerdacul, foișorul, grădina de iarnă, sobele somptuoase și alte elemente decorative sau funcţionale. Nici pereţii, nici tavanul, nici podeaua – cândva acoperită cu un parchet multicolor din esenţe variate de lemn – nu mai păstrează amintirea rafinamentului de altădată.

În arhivele accesibile cercetării din Republica Moldova nu s-au păstrat scrisori, fotografii de epocă, descrieri, planuri sau alte documente care să redea această lume dispărută, ceea ce face ca aceste inventare de tutelă să devină cu atât mai valoroase pentru înţelegerea unei epoci și a unei clase sociale uitate. În acest sens, atribuirea în anul 1993 a statutului de monument istoric atât conacului, cât și bisericii din sat, reprezintă un act de recunoaștere tardivă, dar esenţială, a valorii culturale și patrimoniale a acestui loc.

În ultimele decenii, edificiul respectiv al conacului a suferit intervenţii inadecvate, cauzate atât de neglijarea statutului său de monument, cât și de lipsa de investiţii financiare din partea deţinătorului legal. Acoperișul din șindrilă a fost înlocuit cu unul metalic, foișorul a fost complet pierdut, tâmplăria și ferestrele mansardei au fost înlocuite cu elemente incompatibile, iar o parte din soclu și trotuarul perimetral se află într-o stare avansată de degradare.

În ciuda acestor pierderi, clădirea principală a conacului își păstrează valoarea arhitecturală și artistică deosebită. Reprezentând un exemplu expresiv al reşedinţelor boiereşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX,

edificiul necesită o restaurare atentă și responsabilă, care să respecte forma sa originală și să valorifice potenţialul său patrimonial.

Clădirea a avut, de-a lungul timpului, mai multe funcţiuni – a fost cazarmă pentru soldaţi, apoi școală și sediu al staţiei telefonice rurale, iar în prezent găzduiește Fanfara satului, aici funcţionând și o școală muzicală pentru copii.

În apropierea acestei clădiri se află un hambar din piatră (fig. 7), cunoscut local și sub denumirea de cramă, care prezintă elemente arhitecturale ce amintesc de stilul lui Alexei Șciusev, autorul bisericii din sat. Deși în gospodărie exista deja o altă cramă, amplasată în vie și destinată efectiv procesului de vinificaţie, se presupune că această construcţie secundară a fost ridicată în contextul creșterii cererii de vin pe piaţa internă și externă, ceea ce ar fi impus extinderea capacităţilor de depozitare [21, p. 83]. Clădirea este amplasată în partea de sud-vest a casei boierești și este compusă din două niveluri suprapuse: nivelul superior, destinat etapelor de producţie, și beciul, rezervat stocării vinului. Accesul se face separat pentru fiecare nivel, facilitând funcţionarea practică a ansamblului. Între casa boierească și acest hambar (cramă) se află două pivniţe, situate la o distanţă de aproximativ 30 de metri una de cealaltă, sugerând o organizare gospodărească complexă și bine structurată. Arhitectura cramei se remarcă printr-o volumetrie specifică locuinţelor cu beci, iar detaliile faţadei nordice, cu ancadramente din cărămidă roșie, pilaștri crenelaţi și brâie decorative, trimit la un limbaj stilistic gotic și modernist, conferindu-i un caracter aparte și o valoare expresivă remarcabilă.

În perioada sovietică, în faţa conacului a fost ridicat un monument al lui Lenin, al cărui soclu de piatră, cu înălţimea de 2 metri, s-a păstrat până astăzi, devenind un martor mut al transformărilor ideologice și sociale care au traversat spaţiul basarabean.

MOARA sistematică cu aburi, cunoscută și sub denumirea de Moara Bogdan, reprezintă un valoros monument de arhitectură industrială timpurie din Basarabia începutului de secol XX. Edificiul impresionează nu doar prin valoarea sa estetică, ci și prin importanţa sa economică și socială în contextul dezvoltării locale.

Construită cel târziu în anul 1904, moara funcţiona iniţial cu un motor cu aburi de 50 CP, consumând anual circa 700 tone de lemn drept combustibil. Ulterior, instalaţiile au fost modernizate prin montarea unui motor diesel de 90 CP, iar în cele din urmă, moara a fost electrificată – un indicator al adaptabilităţii tehnologice și al viziunii antreprenoriale a familiei Bogdan. Potrivit unei însemnări din timpul vizitei guvernatorului Basarabiei, principele Serghei Urusov, moara făcea parte dintr-un amplu proiect gospodăresc, alături de un adăpost pentru câteva sute de porci, o crescătorie de cai și grajduri pentru cai de rasă – toate confirmând un model agrar-industrial avansat pentru epocă [22, p.117].

Ansamblul morii ocupă actualmente o poziţie centrală în sat, pe valea drumului principal, direct opus curţii conacului familiei Bogdan. Acesta include moara propriu-zisă, un depozit de mari dimensiuni pe trei nivele (identificat în catastif ca hambar de piatră), și o clădire anexă, cel mai probabil un grajd, toate organizate într-o compoziţie urbană coerentă și aliniate faţă de axa drumului.

Volumetric, clădirea principală a morii este dezvoltată orizontal, cu un corp principal în două ape și un volum secundar adosat, oferind dinamism întregii compoziţii. Elementul vertical marcant este coșul de cărămidă, specific arhitecturii industriale din epocă. Faţada principală este ritmată de ferestre în arc drept și ancadramente pronunţate, într-un limbaj neoclasic provincial. Acoperișul din tablă și zidăria masivă din piatră reflectă robusteţea și pragmatismul arhitecturii utilitare, dar și rafinamentul inspirat de estetica austro-ungară târzie.

După moartea lui Vasile Bogdan, în 1912, moara este inventariată ca o construcţie din piatră, acoperită cu tablă de fier, având dimensiunile de aproximativ 45 m lungime, 17 m lăţime și 4 m înălţime. Depozitul anexat, identificat drept hambar, măsura aproximativ 64 m lungime și 11 m lăţime, fiind acoperit cu olane [22, p.118]. În documentele statistico-economice ale epocii, se menţionează că moara deţinea două spaţii de stocare, fiecare cu o capacitate de 300 de tone, și că erau aplicate măsuri de protecţie împotriva accidentelor și incendiilor. Cu toate acestea, funcţionarea era uneori întreruptă din cauze „normale", precum lipsa de combustibil sau de materii prime.

În prezent, ansamblul se află într-o stare avansată de degradare. Depozitul cu trei nivele este abandonat și deteriorat, iar celelalte clădiri – deși încă impozante prin prezenţa lor în peisajul rural – necesită intervenţii urgente de conservare.

BISERICA SFÂNTA TREIME a fost construită la iniţiativa Alexandrei Pommer și a surorii

sale, Eugenia Bogdan, începând cu anul 1913, ca omagiu adus familiei lor. Deși în sat exista deja o biserică din piatră, ctitorită în 1878 de tatăl lor, Ioan Bogdan, noul lăcaș de cult a fost conceput nu doar ca biserică parohială, ci și ca monument familial, integrând o criptă subterană destinată a adăposti până la 16 morminte.

Ceea ce distinge această biserică este proiectul semnat de arhitectul academician Alexei Șciusev, unul dintre cei mai importanţi arhitecţi ai Imperiului Rus. Edificiul impresionează printr-un stil de inspiraţie bizantină, reinterpretat în spirit moldovenesc, nemaiîntâlnit în satele Basarabiei acelei epoci. Această alegere exprimă o viziune arhitecturală matură și intenţia clară de a conferi construcţiei o valoare durabilă, simbolică și estetică.

Planul construcţiei, însoţit de nota explicativă, a fost aprobat de Consistoriul Duhovnicesc, după avizul favorabil al Secţiei de Construcţii a Consiliului de Guvernământ al Basarabiei. Suprafaţa alocată era de 1144 stânjeni pătraţi, pe un teren aflat în proprietatea donatoarei [23, p. 42–43].

Biserica a fost construită din piatră, cu bolţi și arcuri din cărămidă, iar acoperișul a fost finalizat în anul 1915. Până în 1917, construcţia era terminată din punct de vedere structural, cu excepţia iconostasului, icoanelor și policandrului – comandate la Moscova, dar rămase nedisponibile din cauza războiului civil care a cuprins Imperiul Rus [24, p. 69]. De asemenea, clopotniţa, amplasată deasupra porţii boltite de acces, era completă, dar fără clopote, iar curtea era delimitată de un gard de piatră.

Se remarcă o rigurozitate inginerească în execuţie: tehnicienii semnaseră angajamente privind durabilitatea construcţiei, iar autorităţile ecleziastice sancţionaseră iniţierea lucrărilor fără binecuvântarea oficială, insistând pe respectarea normelor canonice și tehnice.

Biserica dispune de un plan trilobat segmentat în altar, naos, pronaos și pridvor [25]. Spaţiul altarului este prevăzut, în partea de sud, cu o pălămărie ce se deschide spre exterior printr-un mic pridvoraș, protejat de arce frânte sprijinite pe doi stâlpi cilindrici. Naosul include abside laterale semicirculare, străpunse de câte două ferestre. Încăperea este încununată de o turlă octogonală, susţinută de așa-numitul sistem moldovenesc de arce etajate. În absida sudică se află accesul, printr-o scară îngustă, către cripta familiei Bogdan. Demisolul edificiului de cult adăpostește și un elaborat sistem de încălzire – o dotare rară nu doar pentru bisericile rurale. Pronaosul este luminat de câte trei ferestre dispuse în pereţii de nord și sud, iar deasupra lui se ridică corul bisericii. Tot aici se află și portalul principal, amplasat în axa peretelui de vest. Intrarea este protejată de un pridvor impunător, ridicat pe cinci trepte și deschis spre exterior prin arcade sprijinite pe stâlpi cilindrici masivi.

Compoziţia arhitecturală este bine echilibrată și coerentă. Turla, acoperită cu o învelitoare în formă de „clopoţel", domină silueta edificiului, iar fațadele sunt ritmate de contraforturi, conferind volumului stabilitate și dinamism. Arcurile golurilor de fereastră, arcurile nișelor din partea superioară a absidelor și a pridvorului, precum și a deschiderilor arcuite ale pridvorului, sunt din zidărie de cărămidă. Materialele – piatra, cărămida și ţigla roșie a acoperișului – stabilesc o relaţie armonioasă cu contextul natural.

În axa longitudinală a bisericii, în apropierea pridvorului, se ridică turnul-clopotniţă, conceput într-o arhitectură asemănătoare cu cea a edificiului principal. Construcţia are trei niveluri, primul dintre ele adăpostind gangul de acces în curtea bisericii. Împrejmuirea este marcată de un zid de incintă de înălţime moderată. În interiorul curţii, pe partea stângă a intrării, se află o fântână construită concomitent cu biserica și turnul-clopotniţă, prevăzută cu o copertină de ţiglă sprijinită pe stâlpi cilindrici din piatră.

În 1921, preotul paroh anunţa încheierea lucrărilor esenţiale de construcţie și solicita sprijin pentru amenajarea interioară, astfel încât expresia decorativă să corespundă monumentalităţii arhitecturii [24, p. 69]. Finalizarea tuturor lucrărilor a avut loc însă abia după nouă ani, fapt consemnat în pisania bisericii.

PARCUL completează compoziţia ansamblului, integrând spaţiile construite într-un cadru natural ordonat, caracteristic grădinilor reședinţelor nobiliare rurale de la începutul secolului al XX-lea. Acesta se încadrează în tipologia vechilor parcuri moldovenești – o categorie de ansambluri peisagere valoroase, însă insuficient cercetate și frecvent lipsite de protecţie.

Deși conservat fragmentar, spaţiul verde își păstrează structura compoziţională clară, evidenţiată de o reţea de alei (astăzi parţial degradate), de un ax principal bine definit, de perspective dirijate, precum și de prezenţa unor arbori seculari de valoare, precum stejarul și castanul. Aceste

trăsături conferă parcului o relevanţă aparte din punct de vedere istoric, dendrologic și peisager.

Structura dendrologică a parcului a fost dezvoltată în cel puţin trei etape. Primele plantaţii, în special de pin negru (*Pinus nigra*), datează de acum mai bine de un secol, iar etapa interbelică a adus completări cu specii foioase și conifere. După cel de-al Doilea Război Mondial, parcul a suferit modificări majore, fiind supus unor intervenţii neplanificate, printre care înființarea și apoi desființarea unei grădini de sâmburoase în anii 1960–1970.

În prezent, colecţia dendrologică cuprinde aproximativ 300 de arbori și arbuști de vârste și dimensiuni variate, reprezentând 34 de specii și forme, atât autohtone, cât și exotice. Printre cele mai semnificative se numără:

- *Chamaecyparis nootkatensis* (chiparosul de Nootka), o raritate în Republica Moldova, cu exemplare mature de peste 15 metri;
- *Juniperus virginiana* (ienupăr virginian);
- *Picea orientalis* (molid de Est);
- *Abies nordmanniana* (brad caucazian);
- *Acer negundo* (arţar american);
- *Picea pungens* (molid înţepător), alături de specii mai comune precum *Betula pendula*, *Robinia pseudoacacia*, *Fraxinus excelsior*, precum și varietăţi de *Acer*, *Tilia*, *Ulmus*, *Morus* și *Prunus*.

Starea actuală a parcului reflectă însă un grad avansat de degradare. Mulţi arbori – în special plopii piramidali și salcâmii albi – se află în proces de uscare, cauzată de vârstă înaintată și lipsa îngrijirii corespunzătoare. Compactarea solului, eroziunea de suprafaţă și absenţa vegetaţiei de acoperire au contribuit la pierderea unui număr semnificativ de exemplare, în special conifere.

Reţeaua de alei este în mare parte accidentală, apărută în contextul construcţiei noii clădiri a școlii, fără o continuitate clară a traseelor originare. Aleea principală – pavată cu piatră cubică și flancată de molizi de circa 50 de ani – este cel mai probabil o intervenţie din perioada sovietică, fără legătură certă cu compoziţia istorică. Cu toate acestea, zona împădurită din sud conservă arbori valoroși precum *Platycladus orientalis*, *Thuja orientalis*, *Pinus nigra* și *Picea pungens*, sugerând existenţa unei intenţii estetice în perioada de apogeu a amenajării.

În acest context, intervenţia asupra parcului trebuie să ţină cont de specificul arhitecturii peisagistice, care operează cu un material viu, în continuă transformare. Reabilitarea nu trebuie să se limiteze la o simplă restaurare formală, ci să fie o intervenţie complexă, care valorifică elementele originale păstrate, încorporează straturile istorice ulterioare și răspunde noilor cerinţe funcţionale. Este necesar un proces etapizat care să includă:

- îndepărtarea arborilor uscaţi sau bolnavi;
- întreţinerea exemplarelor valoroase existente;
- completarea fondului dendrologic cu specii compatibile;
- reconstituirea axului principal și a punctelor de perspectivă;
- organizarea unei noi reţele de alei, inspirată din compoziţia istorică.

Prin această abordare atentă și contextualizată, parcul conacului Bogdan își poate recăpăta statutul de spaţiu cultural activ și reprezentativ pentru peisajul istoric moldovenesc, devenind un nucleu al revitalizării ansamblului arhitectural și al comunităţii locale.

Conacul familiei Bogdan de la Cuhureștii de Sus – compus din casa boierească, moara, biserica „Sfânta Treime” și parcul aferent – reprezintă o concentrare rară de valori arhitecturale, istorice și peisagistice într-un singur nucleu rural. Fiecare dintre aceste componente ilustrează nu doar aspiraţiile unei familii boierești din Basarabia începutului de secol XX, ci și o sinteză între tradiţie locală și modernitate, între estetica rafinată și funcţionalitatea pragmatică.

Restaurarea și valorificarea coerentă a elementelor constitutive ale conacului nu presupun doar recuperarea unei componente semnificative a patrimoniului arhitectural naţional, ci și reactivarea unei memorii culturale adânc înrădăcinate, cu potenţial de a consolida identitatea locală și regională. În această perspectivă, localitatea Cuhureștii de Sus se conturează ca un posibil reper pe harta culturală a Republicii Moldova – un caz exemplar al modului în care patrimoniul cultural construit, atunci când este înţeles, protejat și integrat responsabil în viaţa comunităţii, poate deveni un catalizator al dezvoltării durabile, echilibrate între continuitate istorică și deschidere spre viitor.

Note

[1] Se aduc mulţumiri domnului dr. Sergius Ciocanu pentru sprijinul acordat la elaborarea descrierii construcţiilor din curtea bisericii „Sfânta Treime” din Cuhureștii de Sus.

[2] Se aduc mulţumiri domnului Victor Chiosa pentru materialele puse la dispoziţie, în

special pentru releveele clădirii principale, precum și Mihaelei Carpov, care a realizat varianta digitală a acestora, inclusă în partea grafică a articolului.

[3] Se aduc mulţumiri domnului Silviu Andrieș-Tabac pentru clarificările verbale referitoare atât la istoria și genealogia familiei Bogdan, cât și la evoluţia componentelor conacului, care au completat datele publicate anterior."

Referințe bibliografice

1. Andrieș-Tabac S. Inventarul averii boierului Vasile Bogdan († 1912) din Cuhureștii de Sus. Un model de editare bilingvă a surselor istorice în tabel. Omagiu Mihai Dim. Sturza la 80 de ani. Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, 2014, pag.6-68;
2. *Ibidem.*
3. Agenţia Naţională a Arhivelor din Republica Moldova (în continuare ANA). ANA, F. 88, inv. 1, d. 1585, f. 75-76.
4. ANA, F. 6, inv. 4, d. 3, f. 116.
5. ANA, F. 6, inv. 4, d. 3, f. 117.
6. Homițchi Feodor Constantinovici, născut în 1847, fiul preotului din satul Bujarovca, districtul Soroca, absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău, promoţia 1871, a fost preot în raionul Soroca. https://petergen.com/bovkalo/duhov/kishinevsem.html.
7. Andrieș-Tabac S. Radu Bogdan „ot Cuhureşti" și urmașii lui, Arhiva genealogică, Iași, Editura Academiei Române, 1997, pag.157-166;
8. ANA, F. 68, inv. 1, d. 134, f. 47-61.
9. ANA, F. 260, inv. 1, d. 1640, f. 8.
10. ANA, F. 88, inv. 2, d. 59, f. 6-7, 68-71.
11. ANA, F. 88, inv. 2, d. 55, f. 20-21.
12. ANA, inv. 3224, Географический словарь Бессарабии, 1904, f.80.
13. ANA, inv. 2586. Cartea de referinţă a eparhiei Chișinăului pentru anul 1907. Chișinău, 1907, f. 135.
14. ANA, inv. 3808. Calendar-anuar basarabean, 1910.
15. ANA, F. 260, inv. 1, d.3443, ff.7-12
16. ANA, inv.37, Бессарабские губернские ведомости, 1915, f.35.
17. ANA, F. 110, inv. 1, d. 623, ff. 11-15.
18. ANA, F. 110, inv. 1, d. 1139, f. 146.
19. ANA, F. 194, inv. 1, d. 33, f. 15.
20. ANA, F. 194, inv. 1, d. 272, f. 20.
21. Trifan A. Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova, Editura Epigraf, Chișinău, 2021, p. 83-84, 184.
22. Andrieș-Tabac S. Moara Bogdan din Cuhureștii de Sus, câteva date istorice. Buletin Științific. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii și Muzeologie. Volum 27 (40), 2017.
23. Andrieș-Tabac S. Biserica Sfânta Treime din Cuhureștii de Sus / The Holy Trinity Church in Cuhurestii de Sus, Revista social-culturală Moldova, iulie-august 2018, pag. 42-47;
24. Andrieș-Tabac S. Stratégies patrimoniales et fondation de l'église Sainte Trinité (1913) de Cuhurestii de Sus, District de Soroca, par les soeurs Eugénie et Alexandrine Bogdan, Arta (Seria Arte vizuale, arte plastice, arhitectură), Academia de Ştiinţe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, Chișinău, 2011, pp. 71–74.

Fig.1. Conacul cu foișor. Foto: circa 1949, Arhiva familiei Drobenco din Chișinău. După Silviu Andrieș-Tabac.

Fig. 2. Fațada principală, de nord a conacului. Foto: Aurelia Carpov, 03.11.2024.

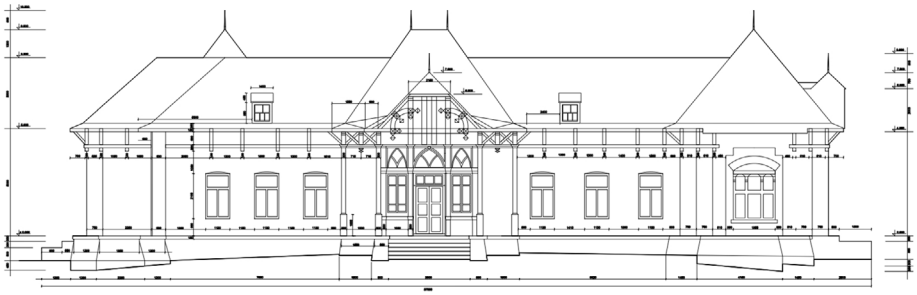

Fig. 2a. Fațada principală, de nord a conacului, desenată de Mihaela Carpov în baza releveului.

Fig.3. Fațada de sud a conacului. Foto: Aurelia Carpov, 03.11.2024.

Fig. 3a. Fațada de sud a conacului, desenată de Mihaela Carpov în baza releveului.

Fig.4. Fațada de est a conacului. Foto: Aurelia Carpov, 03.11.2024.

Fig. 4a. Fațada de est a conacului, desenată de Mihaela Carpov în baza releveului.

Fig.5. Fațada de vest a conacului. Foto: Aurelia Carpov, 03.11.2024.

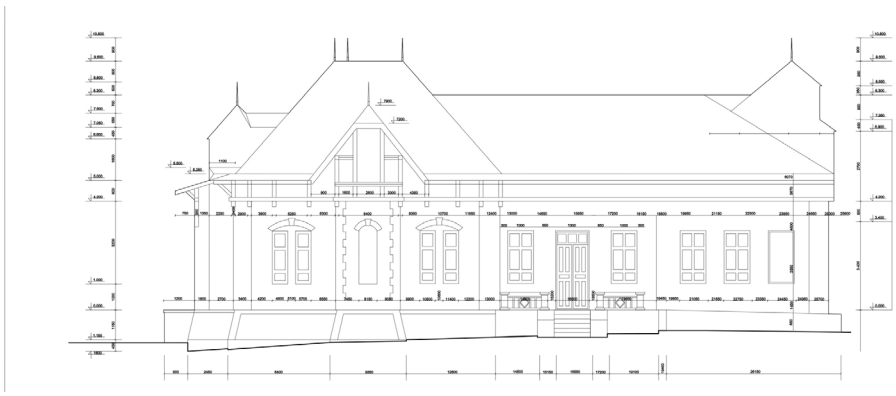

Fig.5a. Fațada de vest a conacului, desenată de Mihaela Carpov în baza releveului.

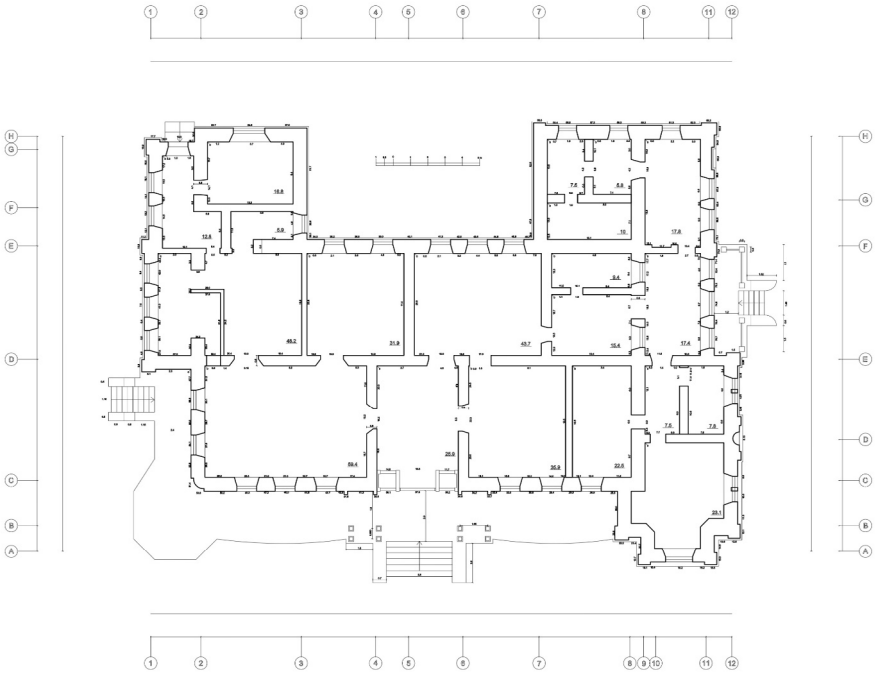

Fig.6. Planul conacului, desenat de Mihaela Carpov în baza releveului.

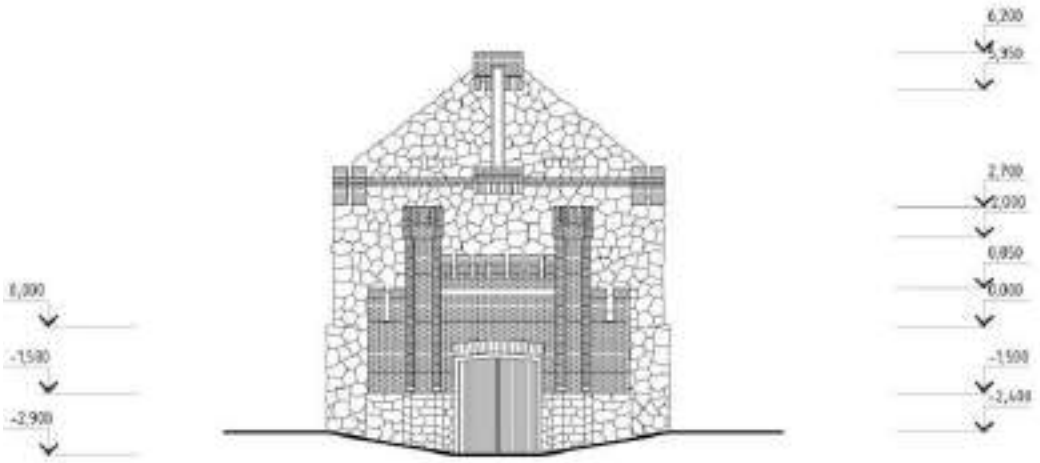

Fig.7. Hambarul (Crama). Fațada de nord.
Apud: Trifan A., Arhitectura complexurilor vitivinicole din Republica Moldova, p. 184.